

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

จากการสำรวจความคิดเห็นเรื่อง "คุณค่าในจิตรกรรมฝาผนังไทย ตามการรับรู้ของนิสิต สาขาวิชาศิลปศึกษา ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษา สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย" ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลและนำมาสอบถามมาวิเคราะห์ นำเสนอผลการวิจัยดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยการหาค่าร้อยละ แล้วนำเสนอในรูปแบบตาราง และความเรียง

ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณค่าในจิตรกรรมฝาผนังไทย ของนิสิตสาขาวิชาศิลปศึกษา ในด้านต่าง ๆ ดังนี้ คือ

1. ด้านคุณค่าทางเรื่องราว
2. ด้านคุณค่าทางศิลปะ

โดยให้คะแนนความคิดเห็นแต่ละรายการตามที่กำหนดไว้ แล้วนำมาวิเคราะห์ หาค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation) แล้วนำเสนอในรูปแบบตาราง และความเรียง

ตอนที่ 3 ข้อมูลความคิดเห็นจากแบบสอบถามปลายเปิด เกี่ยวกับคุณค่าในจิตรกรรมฝาผนังไทย การอนุรักษ์ และการศึกษา นำเสนอในรูปแบบความเรียง

ตอนที่ 1 สถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตารางที่ 2 แสดงเพศของนิสิตสาขาวิชาศิลปศึกษา

ลำดับที่	ข้อความ	จำนวน	ร้อยละ
1.	เพศ		
	ชาย	70	51.9
	หญิง	65	48.1
	รวม	135	100.00

จากตารางที่ 2 ข้อที่ 1 นิสิตสาขาวิชาศิลปศึกษา ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษา สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย จำนวน 5 มหาวิทยาลัย เป็นชายร้อยละ 51.9 เป็นหญิงร้อยละ 48.1

ตารางที่ 3 แสดงอายุของนิสิตสาขาวิชาศิลปศึกษา

ลำดับที่	ข้อความ	จำนวน	ร้อยละ
2.	อายุ		
	ต่ำกว่า 20 ปี	34	25.2
	21-25 ปี	101	74.8
	26-30 ปี	-	-
	สูงกว่า 30 ปี	-	-
	รวม	135	100.00

จากตารางที่ 3 นิสิตส่วนมากมีอายุ 21-25 ปี คิดเป็นร้อยละ 74.8 รองลงมาอายุต่ำกว่า 20 ปี คิดเป็นร้อยละ 25.2 อายุ 26-30 ปี และอายุสูงกว่า 30 ปี ไม่มีผู้ตอบ

ตารางที่ 4 แสดงสถาบันที่นิสิตกำลังศึกษาอยู่

ลำดับที่	ข้อความ	จำนวน	ร้อยละ
3.	สถาบันที่กำลังศึกษาอยู่		
	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	38	28.1
	มหาวิทยาลัยขอนแก่น	27	20.0
	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม	21	15.6
	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร	23	17.0
	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี	26	19.3
	รวม	135	100.00

จากตารางที่ 4 นิสิตส่วนมากศึกษาอยู่ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คิดเป็นร้อยละ 28.1 รองลงมาคือ มหาวิทยาลัยขอนแก่น คิดเป็นร้อยละ 20 มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี คิดเป็นร้อยละ 19.3 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร คิดเป็นร้อยละ 17 และมหาวิทยาลัยมหาสารคาม คิดเป็นร้อยละ 15.6

ตารางที่ 5 แสดงหลักสูตรที่นิสิตกำลังศึกษาอยู่

ลำดับที่	ข้อความ	จำนวน	ร้อยละ
4.	หลักสูตรที่กำลังศึกษาอยู่		
	หลักสูตรต่อเนื่อง 2 ปี	26	19.3
	หลักสูตร 4 ปี	109	80.7
	รวม	135	100.00

จากตารางที่ 5 นิสิตสาขาวิชาศิลปศึกษาส่วนมากศึกษาอยู่ในหลักสูตร 4 ปี คิดเป็นร้อยละ 80.7 และศึกษาอยู่ในหลักสูตรต่อเนื่อง 2 ปี คิดเป็นร้อยละ 19.3

ตารางที่ 6 แสดงระดับความถนัดทางศิลปะของนิสิตสาขาวิชาศิลปศึกษา

ลำดับที่	ข้อความ	จำนวน	ร้อยละ
5.	ท่านคิดว่าท่านเป็นผู้ที่มีความถนัดทางศิลปะอยู่ในระดับใด		
	น้อยมาก	3	2.2
	น้อย	9	6.7
	ปานกลาง	93	68.9
	ค่อนข้างมาก	20	14.8
	มาก	10	7.4
	รวม	135	100.00

จากตารางที่ 6 นิสิตส่วนมากมีความถนัดทางศิลปะในระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 68.9 มีความถนัดในระดับค่อนข้างมาก คิดเป็นร้อยละ 14.8 มีความถนัดทางศิลปะในระดับมาก คิดเป็นร้อยละ 7.4 มีความถนัดในระดับน้อย คิดเป็นร้อยละ 6.7 และมีความถนัดทางศิลปะในระดับน้อยมาก คิดเป็นร้อยละ 2.2

ตารางที่ 7 แสดงความสนใจต่อวิชาศิลปะไทยหรือวิชาศิลปะไทยเบื้องต้นของนิสิตสาขาวิชา
ศิลปศึกษา

ลำดับที่	ข้อความ	จำนวน	ร้อยละ
6.	ท่านสนใจวิชาศิลปะไทยหรือวิชา ศิลปะไทยเบื้องต้นหรือไม่		
	ไม่สนใจ	2	1.5
	สนใจน้อย	12	8.9
	สนใจปานกลาง	80	59.3
	สนใจมาก	41	30.4
7.	ถ้าท่านสนใจ ความสนใจของท่าน อยู่ในระดับใด		
	สนใจน้อย	13	9.6
	สนใจปานกลาง	81	60.0
	สนใจมาก	41	30.4

จากตารางที่ 7 ข้อที่ 6 นิสิตส่วนมากสนใจปานกลาง ต่อวิชาศิลปะไทยหรือวิชาศิลปะไทยเบื้องต้น คิดเป็นร้อยละ 59.3 รองลงมาสนใจมาก คิดเป็นร้อยละ 30.4 สนใจน้อย คิดเป็นร้อยละ 8.9 และไม่สนใจ คิดเป็นร้อยละ 1.5

ข้อที่ 7 สำหรับระดับความสนใจของนิสิตที่มีต่อวิชาศิลปะไทยหรือวิชาศิลปะไทยเบื้องต้น ส่วนมากความสนใจอยู่ในระดับสนใจปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 60.0 รองลงมาอยู่ในระดับสนใจมาก คิดเป็นร้อยละ 30.4 และสนใจน้อยร้อยละ 9.6

ตารางที่ 8 แสดงความคิดเห็นในการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทยของนิสิตสาขาวิชาศิลปศึกษา

ลำดับที่	ข้อความ	จำนวน	ร้อยละ
8.	ท่านเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทยโบราณมากน้อยเพียงใด		
	ไม่เห็นความสำคัญ	—	—
	เห็นความสำคัญน้อย	2	1.5
	เห็นความสำคัญปานกลาง	11	8.1
	เห็นความสำคัญมาก	122	90.4
	รวม	135	100.00

จากตารางที่ 8 นิสิตส่วนมากเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทยในระดับเห็นความสำคัญมาก คิดเป็นร้อยละ 90.4 รองลงมาเห็นความสำคัญปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 8.1 นิสิตที่เห็นความสำคัญน้อย ร้อยละ 1.5 และไม่มีนิสิตที่ไม่เห็นความสำคัญ

ตารางที่ 9 แสดงความคิดเห็นที่มีต่อจิตรกรรมฝาผนังไทยโบราณของนิสิตสาขาวิชาศิลปศึกษา

ลำดับที่	ข้อความ	จำนวน	ร้อยละ
9.	ท่านคิดว่าจิตรกรรมฝาผนังไทยโบราณ		
	มีคุณค่าอยู่ในระดับใด		
	ไม่มีคุณค่า	-	-
	มีค่าน้อย	-	-
	มีค่าปานกลาง	6	4.4
	มีค่ามาก	129	95.6
10.	ท่านเคยเข้าชมจิตรกรรมฝาผนังไทยโบราณ		
	อย่างน้อยเพียงใด		
	1 ครั้ง	10	7.4
	มากกว่า 1 ครั้ง โปรดระบุจำนวน ครั้ง	120	88.9
	ไม่เคยเข้าชม	5	3.7

จากตารางที่ 9 ข้อที่ 9 นิสิตส่วนมากเห็นว่าจิตรกรรมฝาผนังไทยโบราณมีคุณค่ามาก คิดเป็นร้อยละ 95.6 รองลงมาเห็นว่ามีค่าปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 4.4 เห็นว่ามีค่าน้อย และไม่มีคุณค่า ไม่มีผู้ตอบ

ข้อที่ 10 นิสิตส่วนมากเคยเข้าชมจิตรกรรมฝาผนังไทยโบราณมากกว่า 1 ครั้ง คิดเป็นร้อยละ 88.9 รองลงมาเคยเข้าชม 1 ครั้ง ร้อยละ 7.4 และไม่เคยเข้าชม ร้อยละ 3.7

ตารางที่ 10 แสดงความถี่จำนวนครั้งที่นิสิตเข้าชมจิตกรรมฝาผนังไทยโบราณ

ลำดับที่	ข้อความ	จำนวน	ร้อยละ
10.	โปรดระบุจำนวนครั้ง		
	2 ครั้ง	13	9.6
	3 ครั้ง	15	11.1
	4 ครั้ง	13	9.6
	5 ครั้ง	21	15.6
	6 ครั้ง	6	4.4
	7 ครั้ง	5	3.7
	8 ครั้ง	4	3.0
	9 ครั้ง	3	2.2
	10 ครั้ง	20	14.8
	มากกว่า 10 ครั้ง	15	11.1

จากตารางที่ 10 (ต่อจากตารางที่ 9 ข้อ 10) จะเห็นว่านิสิตส่วนมากเคยเข้าชมจิตกรรมฝาผนังไทยโบราณจำนวน 5 ครั้ง คิดเป็นร้อยละ 15.6 รองลงมาเคยเข้าชมจำนวน 10 ครั้ง คิดเป็นร้อยละ 14.8 เคยเข้าชม 3 ครั้งและมากกว่า 10 ครั้ง ร้อยละ 11.1 เคยเข้าชม 2 ครั้งและ 4 ครั้ง ร้อยละ 9.6 เคยเข้าชม 6 ครั้ง ร้อยละ 4.4 เคยเข้าชม 7 ครั้ง ร้อยละ 3.7 เคยเข้าชม 8 ครั้ง ร้อยละ 3.0 และเคยเข้าชม 9 ครั้ง ร้อยละ 2.2

ตอนที่ 2 ข้อมูลความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณค่าในจิตรกรรมฝาผนังไทย ตามการรับรู้ของนิสิตสาขา
วิชาศิลปศึกษา ด้านคุณค่าทางเรื่องราว และด้านคุณค่าทางศิลปะ

ตารางที่ 11 แสดงค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณค่าทาง
เรื่องราวที่เกี่ยวกับมนุษย์และธรรมชาติของมนุษย์

ข้อความ	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย
คุณค่าทางเรื่องราว			
ก. เรื่องราวที่เกี่ยวกับมนุษย์และธรรมชาติของมนุษย์			
1. เรื่องราวในจิตรกรรมฝาผนังไทยที่ปรากฏ แสดงถึงอารมณ์ที่เด่นชัดทั้งสีใจ เศร้าใจ สนุกสนาน และขบขัน อันเป็นธรรมชาติ ของคนในสมัยก่อน	3.98	0.81	เห็นด้วย
2. ภาพเชิงสังวาส (การปฏิบัติกามกริยา) ช่างเขียนแสดงออกอย่างงดงามเปิดเผย เพื่อเพิ่มชีวิตชีวาให้จิตรกรรมฝาผนังไทย น่าสนใจมากยิ่งขึ้น	3.59	0.88	เห็นด้วย
3. ช่างเขียนจะสอดแทรกอารมณ์ความรู้สึกเฉพาะ ตัวลงในจิตรกรรมฝาผนังด้วยเสมอ จึง ปรากฏให้เห็นรูปแบบที่ไม่ซ้ำกัน	3.78	0.89	เห็นด้วย
4. เรื่องราวตัวละครที่แสดงอารมณ์รัก โกรธ ทะเลาะวิวาท ฯลฯ ในจิตรกรรมฝาผนัง ไทย นิยมแสดงออกด้วยเส้นและท่าทาง ในทำนาฏศิลป์ไทย	4.10	0.77	เห็นด้วย
5. เรื่องราวในจิตรกรรมฝาผนังไทยที่ปรากฏ ความ รู้สึกหลากหลายอารมณ์ ตามที่พบเห็นทั่วทุกภูมิภาค ก็เพื่อดึงดูดความสนใจให้เกิดข้อคิด คติธรรม และความเพลิดเพลิน น่าติดตาม	4.17	0.71	เห็นด้วย

ตารางที่ 11 (ต่อ) แสดงค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณค่าทางเรื่องราวที่เกี่ยวกับมนุษย์และธรรมชาติของมนุษย์

ข้อความ	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย
6. เรื่องราวในจิตรกรรมฝาผนังไทยที่แสดงถึง อารมณ์น่าเกลียด น่ากลัวและเกินจริง สะท้อนให้เห็นจินตนาการและภูมิปัญญาช่าง ในการสร้างสรรค์ผลงาน	3.90	0.91	เห็นด้วย
รวม	3.92	0.50	เห็นด้วย

จากตารางที่ 11 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อปรากฏว่า นิสิตมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยในข้อที่ 1 ข้อที่ 2 ข้อที่ 3 ข้อที่ 4 ข้อที่ 5 และข้อที่ 6 โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยดังนี้ คือ ข้อที่ 5 เรื่องราวในจิตรกรรมฝาผนังไทยที่ปรากฏความรู้สึกหลากหลายอารมณ์ ตามที่พบเห็นทั่วทุกภูมิภาค ก็เพื่อดึงดูดความสนใจให้เกิดข้อคิด คติธรรม และความเพลิดเพลินน่าติดตาม ($\bar{X} = 4.17$) รองลงมา ข้อที่ 4 เรื่องราวตัวละครที่แสดงอารมณ์รัก โกรธ ทะเลาะวิวาท ฯลฯ ในจิตรกรรมฝาผนังไทย นิยมแสดงออกด้วยเส้นและท่าทางในทำนาฏศิลป์ไทย ($\bar{X} = 4.10$) ข้อที่ 1 เรื่องราวในจิตรกรรมฝาผนังไทยที่ปรากฏ แสดงถึงอารมณ์ที่เด่นชัดทั้งดีใจ เศร้าใจ สนุกสนาน และขบขัน อันเป็นธรรมชาติของคนในสมัยก่อน ($\bar{X} = 3.98$) ข้อที่ 6 เรื่องราวในจิตรกรรมฝาผนังไทยที่แสดงถึงอารมณ์น่าเกลียด น่ากลัวและเกินจริง สะท้อนให้เห็นจินตนาการและภูมิปัญญาช่างในการสร้างสรรค์ผลงาน ($\bar{X} = 3.90$) ข้อที่ 3 ช่างเขียนจะสอดแทรกอารมณ์ความรู้สึกเฉพาะตัวลงในจิตรกรรมฝาผนังด้วยเสมอ จึงปรากฏให้เห็นรูปแบบที่ไม่ซ้ำกัน ($\bar{X} = 3.78$) และข้อที่ 2 ภาพเชิงสังวาส (การปฏิบัติกามกริยา) ช่างเขียนแสดงออกอย่างงดงามเปิดเผย เพื่อเพิ่มชีวิตชีวาให้จิตรกรรมฝาผนังไทยน่าสนใจมากยิ่งขึ้น ($\bar{X} = 3.59$)

เมื่อพิจารณารวมทุกข้อ ปรากฏว่าความคิดเห็นเกี่ยวกับการรับรู้คุณค่าทางเรื่องราวที่เกี่ยวกับมนุษย์และธรรมชาติของมนุษย์ในจิตรกรรมฝาผนังไทย อยู่ในระดับเห็นด้วย ($\bar{X} = 3.92$)

ตารางที่ 12 แสดงค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณค่าทาง
เรื่องราวที่มนุษย์เกี่ยวข้องกับมนุษย์ด้วยกัน

ข้อความ	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย
จ. เรื่องราวที่มนุษย์เกี่ยวข้องกับมนุษย์ด้วยกัน			
1. ภาพบุคคลชั้นสูงและกลุ่มคนธรรมดาสามัญที่ปรากฏใน จิตรกรรมฝาผนังจะเห็นความแตกต่างอย่างชัดเจน ทั้งอาภักิริยา การแต่งกาย การตัดเส้นหรือลงเส้น จุดประสงค์เพื่อแสดงการแบ่งชนชั้นตัวละคร	4.39	0.66	เห็นด้วย
2. ชีวิตชาวบ้านในจิตรกรรมฝาผนังไทยนิยมถ่ายทอด เรื่องราวไว้ในส่วนที่ไม่ใช่จุดเด่นของภาพ เพื่อ เป็นส่วนประกอบให้ภาพมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น	3.79	0.80	เห็นด้วย
3. จิตรกรรมฝาผนังไทยที่ปรากฏแต่ละภูมิภาคสะท้อนถึง ความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพ ชีวิตครอบครัว และสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานั้น	4.38	0.71	เห็นด้วย
4. ความรัก ความผูกพัน การอยู่รวมกันอย่างอบอุ่น แสดงให้เห็นสภาพสังคมอันสูงส่งมีจิตใจที่เอื้ออารีย์ ดังปรากฏในจิตรกรรมฝาผนังไทย	4.23	0.77	เห็นด้วย
5. การถ่ายทอดสิ่งที่ตนเองพบเห็นลงในจิตรกรรม ฝาผนังไทยไว้ด้วยเสมอ เช่น การละเล่นต่าง ๆ การแต่งกาย การค้าขาย ฯลฯ ถือเป็นจุด บันทึกเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญยิ่ง	4.50	0.61	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
6. เรื่องราวพิธีการทางศาสนาในจิตรกรรมฝาผนังไทย เช่น พิธีบวชนาค พิธีทอดกฐิน ฯลฯ สะท้อนถึงการ ดำรงชีวิตที่เป็นไปตามคำสอนของพระพุทธศาสนา	4.55	0.56	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
รวม	4.31	0.42	เห็นด้วย

จากตารางที่ 12 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อปรากฏว่า นิสิตมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยอย่างยิ่งในข้อที่ 6 ว่าเรื่องราวพิธีการทางศาสนาในจิตรกรรมฝาผนังไทย เช่น พิธีบวชนาค พิธีทอดกฐิน ฯลฯ สะท้อนถึงการดำรงชีวิตที่เป็นไปตามคำสอนของพระพุทธศาสนา ($\bar{X} = 4.55$) และข้อที่ 5 การถ่ายทอดสิ่งที่ตนเองพบเห็นลงในจิตรกรรมฝาผนังไทยไว้ด้วยเสมอ เช่น การละเล่นต่าง ๆ การแต่งกาย การค้าขาย ฯลฯ ถือเป็นการจดบันทึกเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญยิ่ง ($\bar{X} = 4.50$) รองลงมานิสิตมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยในข้อที่ 1 ข้อที่ 2 ข้อที่ 3 และข้อที่ 4 โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยดังนี้ คือ ข้อที่ 1 ภาพบุคคลชั้นสูงและกลุ่มคนธรรมดาสามัญที่ปรากฏในจิตรกรรมฝาผนังจะเห็นความแตกต่างอย่างชัดเจน ทั้งอาภรณ์กิริยา การแต่งกาย การตัดเส้นหรือลงเส้น จุดประสงค์เพื่อแสดงการแบ่งชนชั้นตัวละคร ($\bar{X} = 4.39$) รองลงมาข้อที่ 3 จิตรกรรมฝาผนังไทยที่ปรากฏแต่ละภูมิภาคสะท้อนถึงความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพ ชีวิตครอบครัว และสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานั้น ($\bar{X} = 4.38$) ข้อที่ 4 ความรัก ความผูกพัน การอยู่รวมกันอย่างอบอุ่น แสดงให้เห็นสภาพสังคมอันสูงส่งมีจิตใจที่เอื้ออารีย์ ดังปรากฏในจิตรกรรมฝาผนังไทย ($\bar{X} = 4.23$) และข้อที่ 2 ชีวิตชาวบ้านในจิตรกรรมฝาผนังไทยนิยมถ่ายทอดเรื่องราวไว้ในส่วนที่ไม่ใช่จุดเด่นของภาพ เพื่อเป็นส่วนประกอบให้ภาพมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ($\bar{X} = 3.79$)

เมื่อพิจารณารวมทุกข้อ ปรากฏว่าความคิดเห็นเกี่ยวกับการรับรู้คุณค่าทางเรื่องราวที่มนุษย์เกี่ยวข้องกับมนุษย์ด้วยกัน ในจิตรกรรมฝาผนังไทย อยู่ในระดับเห็นด้วย ($\bar{X} = 4.31$)

ตารางที่ 13 แสดงค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณค่าทาง
เรื่องราวที่เกี่ยวกับมนุษย์และสิ่งแวดล้อม

ข้อความ	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย
ค. เรื่องราวที่เกี่ยวกับมนุษย์และสิ่งแวดล้อม			
1. จิตรกรรมฝาผนังไทยได้นำธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มาเป็นส่วนประกอบ ในการสร้างสรรค์ผลงานให้ เกิดคุณค่าทางสุนทรียภาพ เช่น ป่า เขา ฯลฯ	4.43	0.70	เห็นด้วย
2. รูปทรงอาคารบ้านเรือนในจิตรกรรมฝาผนังไทย ช่าง จะเขียนในแง่มุมต่าง ๆ ตามที่ตนชอบด้วยเส้นที่ ง่าย ๆ อย่างชัดเจน แสดงถึงลักษณะการปลูกบ้าน การอยู่อาศัย และสภาพแวดล้อมของสังคมยุคนั้น	3.94	0.91	เห็นด้วย
3. สิ่งแวดล้อมทางสถาปัตยกรรมในจิตรกรรมฝาผนัง ที่ปรากฏ นับเป็นการประยุกต์รูปแบบในเชิงช่าง ให้สัมพันธ์กับเนื้อเรื่องได้อย่างกลมกลืน	3.96	0.73	เห็นด้วย
4. บริเวณพื้นหลังในจิตรกรรมฝาผนังไทยนิยมเขียน เป็นฉากธรรมชาติ ทิวทัศน์ จุดประสงค์ประการ หนึ่งเพื่อแก้ปัญหาวรรณเนื้อที่ว่าง	3.73	0.88	เห็นด้วย
5. บรรยากาศส่วนรวมที่เกิดจากธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมในจิตรกรรมฝาผนังไทย ถือเป็น โครงสร้างหลักของภาพที่ปรากฏอยู่บนช่องผนังนั้น	3.61	0.89	เห็นด้วย
6. เรื่องราวที่ถูกถ่ายทอดในจิตรกรรมฝาผนังไทยมี วิวัฒนาการต่อเนื่องเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพ สังคมและสิ่งแวดล้อม แสดงให้เห็นถึงการพัฒนา รูปแบบให้เหมาะสมกับกาลเวลา	4.15	0.71	เห็นด้วย
รวม	3.97	0.45	เห็นด้วย

จากตารางที่ 13 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อปรากฏว่า นิสิตมีความคิดเห็นอยู่ในระดับ เห็นด้วยในข้อที่ 1 ข้อที่ 2 ข้อที่ 3 ข้อที่ 4 ข้อที่ 5 และข้อที่ 6 โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยดังนี้ คือ ข้อที่ 1 จิตรกรรมฝาผนังไทยได้น่าธรรมชาตีสและสิ่งแวดล้อมมาเป็นส่วนประกอบ ในการสร้างสรรค์ผลงานให้เกิดคุณค่าทางสุนทรียภาพ เช่น ป่า เขา ฯลฯ ($\bar{X} = 4.43$) รองลงมาข้อที่ 6 เรื่องราวที่ถูกถ่ายทอดในจิตรกรรมฝาผนังไทยมีวิวัฒนาการต่อเนื่องเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคม และสิ่งแวดล้อม แสดงให้เห็นถึงการพัฒนารูปแบบให้เหมาะสมกับกาลเวลา ($\bar{X} = 4.15$) ข้อที่ 3 สิ่งแวดล้อมทางสถาปัตยกรรมในจิตรกรรมฝาผนังที่ปรากฏ นับเป็นการประยุกต์รูปแบบในเชิงช่าง ให้สัมพันธ์กับเนื้อเรื่องได้อย่างกลมกลืน ($\bar{X} = 3.96$) ข้อที่ 2 รูปทรงอาคารบ้านเรือนในจิตรกรรมฝาผนังไทย ช่างจะเขียนในแง่มุมต่าง ๆ ตามที่ตนชอบด้วยเส้นที่ง่าย ๆ อย่างชัดเจนแสดงถึงลักษณะ การปลูกบ้าน การอยู่อาศัย และสภาพแวดล้อมของสังคมยุคนั้น ($\bar{X} = 3.94$) ข้อที่ 4 บริเวณพื้นหลัง ในจิตรกรรมฝาผนังไทยนิยมเขียนเป็นฉากธรรมชาติ ทิวทัศน์ จุดประสงค์ประการหนึ่งเพื่อแก้ปัญหา บริเวณเนื้อที่ว่าง ($\bar{X} = 3.73$) และข้อที่ 5 บรรยากาศส่วนรวมที่เกิดจากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในจิตรกรรมฝาผนังไทย ถือเป็นโครงสร้างหลักของภาพที่ปรากฏอยู่บนช่องผนังนั้น ($\bar{X} = 3.61$)

เมื่อพิจารณารวมทุกข้อ ปรากฏว่าความคิดเห็นเกี่ยวกับการรับรู้คุณค่าทางเรื่องราวที่ เกี่ยวกับมนุษย์และสิ่งแวดล้อม ในจิตรกรรมฝาผนังไทย อยู่ในระดับเห็นด้วย ($\bar{X} = 3.97$)

ตารางที่ 14 แสดงค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณค่าทางเรื่องราวที่เกี่ยวกับมนุษย์และสิ่งที่ไม่มีตัวตน

ข้อความ	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย
ง. เรื่องราวที่เกี่ยวกับมนุษย์และสิ่งที่ไม่มีตัวตน			
1. จิตรกรรมฝาผนังไทยที่เกิดจากแนวความคิด และมีคุณภาพที่ไม่เหมือนจริง เช่น การเขียน ภาพเทวดา ภาพนางฟ้า ฯลฯ ถือเป็นการ สร้างสรรค์ในสิ่งที่เป็นนามธรรม	4.02	0.95	เห็นด้วย
2. จิตรกรรมฝาผนังไทยที่แสดงเรื่องราวเกี่ยวกับเทพ และกษัตริย์ตามคตินิยมในอดีต เป็นความศรัทธา เทิดทูนบูชาพระมหากษัตริย์ให้ทรงเป็นดั่งสมมติเทพ	4.31	0.69	เห็นด้วย
3. เรื่องราวในจิตรกรรมฝาผนังไทยที่แสดงคติ ความเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรม ดังภาพนรก สวรรค์ ฯลฯ สะท้อนถึงภูมิปัญญาของช่างใน เชิงเตือนสติให้มนุษย์กระทำความดี	4.45	0.65	เห็นด้วย
4. จิตรกรรมฝาผนังไทยที่เกี่ยวกับศาสนา พุทธประวัติ ชาดก ฯลฯ เป็นการแสดงเรื่องราวสมมติ ไม่มี ตัวตน และเหนือความเป็นจริง	3.66	1.00	เห็นด้วย
5. เรื่องราวในจิตรกรรมฝาผนังไทยที่แสดงพิธีกรรม ทางพุทธศาสนา สะท้อนถึงความศรัทธา ความ เชื่อ และวัฒนธรรมประเพณีอันเก่าแก่	4.45	0.61	เห็นด้วย
6. เรื่องราวในจิตรกรรมฝาผนังไทยที่เกิดจากจินตนาการ ของช่าง จำเป็นต้องอาศัยรูปแบบท่าทางของคน และสิ่งแวดล้อมประกอบในการถ่ายทอด	3.99	0.78	เห็นด้วย
รวม	4.15	0.41	เห็นด้วย

จากตารางที่ 14 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อปรากฏว่า นิสิตมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยในข้อที่ 1 ข้อที่ 2 ข้อที่ 3 ข้อที่ 4 ข้อที่ 5 และข้อที่ 6 โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยดังนี้ คือ ข้อที่ 3 เรื่องราวในจิตรกรรมฝาผนังไทยที่แสดงคติความเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรม ดังภาพนรกสวรรค์ ฯลฯ สะท้อนถึงภูมิปัญญาของช่างในเชิงเตือนสติให้มนุษย์กระทำความดี ($\bar{X} = 4.45$) และข้อที่ 5 เรื่องราวในจิตรกรรมฝาผนังไทยที่แสดงพิธีกรรมทางพุทธศาสนา สะท้อนถึงความศรัทธา ความเชื่อ และวัฒนธรรมประเพณีอันเก่าแก่ ($\bar{X} = 4.45$) รองลงมาข้อที่ 2 จิตรกรรมฝาผนังไทยที่แสดงเรื่องราวเกี่ยวกับเทพและกษัตริย์ตามคตินิยมในอดีต เป็นความศรัทธาเทิดทูนบูชาพระมหากษัตริย์ให้ทรงเป็นดังสมมติเทพ ($\bar{X} = 4.31$) ข้อที่ 1 จิตรกรรมฝาผนังไทยที่เกิดจากแนวความคิดและมโนภาพที่ไม่เหมือนจริง เช่น การเขียนภาพเทวดา ภาพนางฟ้า ฯลฯ ถือเป็นการสร้างสรรค์ในสิ่งที่เป็นนามธรรม ($\bar{X} = 4.02$) ข้อที่ 6 เรื่องราวในจิตรกรรมฝาผนังไทยที่เกิดจากจินตนาการของช่าง จำเป็นต้องอาศัยรูปแบบท่าทางของคน และสิ่งแวดล้อมประกอบในการถ่ายทอด ($\bar{X} = 3.99$) และข้อที่ 4 จิตรกรรมฝาผนังไทยที่เกี่ยวกับศาสนา พุทธประวัติ ชาดก ฯลฯ เป็นการแสดงเรื่องราวสมมติ ไม่มีตัวตน และเหนือความเป็นจริง ($\bar{X} = 3.66$)

เมื่อพิจารณารวมทุกข้อ ปรากฏว่าความคิดเห็นเกี่ยวกับการรับรู้คุณค่าทางเรื่องราวที่เกี่ยวกับมนุษย์และสิ่งที่ไม่ใช่ตัวตนในจิตรกรรมฝาผนังไทย อยู่ในระดับเห็นด้วย ($\bar{X} = 4.15$)

ตารางที่ 15 แสดงค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความคิดเห็นทางศิลปะเกี่ยวกับ
ความงามในจิตรกรรมฝาผนังไทย

ข้อความ	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย
<u>คุณค่าทางศิลปะ โดยเน้นสุนทรียภาพ</u>			
ก. ความงาม			
1. เรื่องราวที่น่าสนใจ เนื้อหาหรือความหมายในการ แสดงออก รูปทรงที่ประสานกลมกลืน ทำให้ผลงาน จิตรกรรมฝาผนังไทยมีคุณค่าทางด้านสุนทรียภาพ	4.41	0.60	เห็นด้วย
2. การตัดเส้นส่วนต่างๆ ของภาพ คน สัตว์ อาคาร ต้นไม้ ฯลฯ ในจิตรกรรมฝาผนังไทยจุดมุ่งหมาย เพื่อต้องการเน้นรูปทรงให้ชัดเจนสวยงามขึ้น	4.11	0.71	เห็นด้วย
3. จิตรกรรมฝาผนังไทย ความปราณีตของเส้น รอบนอกและความประสานกลมกลืน จะเป็นตัว แสดงออกตามอารมณ์ ความรู้สึก ลักษณะท่าทางของ ตัวละครเป็นหลัก แทนการเขียนแบบเหมือนจริง	4.04	0.88	เห็นด้วย
4. สุนทรียภาพในงานจิตรกรรมฝาผนังไทยย่อมเปลี่ยนแปลง ไปตามยุคสมัย ดังนั้นความงามที่ปรากฏขึ้นอยู่กับ ความพึงพอใจและการรับรู้ของผู้ชมเป็นสำคัญ	3.70	1.02	เห็นด้วย
5. จิตรกรรมฝาผนังไทยมีรูปแบบตามคตินิยม ใช้เส้นสี รูปทรง น้ำหนัก แสดงความละเอียดอ่อน งดงาม ทำให้แปลกตา น่าชื่นชม	4.13	0.83	เห็นด้วย
6. ความเรียบง่ายและความบริสุทธิ์ในการถ่ายทอดงาน จิตรกรรมฝาผนังไทยเปรียบเหมือนแรงจูงใจแฝงเร้น ที่กระตุ้นความรู้สึกผู้ชมให้คล้อยตาม ชอบ พอใจ	4.11	0.73	เห็นด้วย
รวม	4.09	0.50	เห็นด้วย

จากตารางที่ 15 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อปรากฏว่า นิสิตมีความคิดเห็นอยู่ในระดับ เห็นด้วยในข้อที่ 1 ข้อที่ 2 ข้อที่ 3 ข้อที่ 4 ข้อที่ 5 และข้อที่ 6 โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยดังนี้ คือ ข้อที่ 1 เรื่องราวที่น่าสนใจ เนื้อหาหรือความหมายในการแสดงออก รูปทรงที่ประสานกลมกลืน ทำให้ผลงานจิตรกรรมฝาผนังไทยมีคุณค่าทางด้านสุนทรียภาพ ($\bar{X} = 4.41$) รองลงมาข้อที่ 5 จิตรกรรมฝาผนังไทยมีรูปแบบตามคตินิยม ใช้เส้นสี รูปทรง น้ำหนัก แสดงความละเอียดอ่อนงดงาม ทำให้แปลกตา น่าชื่นชม ($\bar{X} = 4.13$) ข้อที่ 2 การตัดเส้นส่วนต่างๆ ของภาพ คน ลัทธิ อาคาร ต้นไม้ ฯลฯ ในจิตรกรรมฝาผนังไทยจุดมุ่งหมายเพื่อต้องการเน้นรูปทรงให้ชัดเจนสวยงามขึ้น ($\bar{X} = 4.11$) เช่นเดียวกับข้อที่ 6 ความเรียบง่ายและความบริสุทธิ์ในการถ่ายทอดงานจิตรกรรมฝาผนังไทยเปรียบเหมือนแรงจูงใจแฝงเร้นที่กระตุ้นความรู้สึกผู้ชมให้คล้อยตาม ชอบ พอใจ ($\bar{X} = 4.11$) ข้อที่ 3 จิตรกรรมฝาผนังไทย ความปราณีตของเส้นรอบนอกและความประสานกลมกลืน จะเป็นตัวแสดงออกตามอารมณ์ ความรู้สึก ลักษณะท่าทางของตัวละครเป็นหลัก แทนการเขียนแบบเหมือนจริง ($\bar{X} = 4.04$) และข้อที่ 4 สุนทรียภาพในงานจิตรกรรมฝาผนังไทยย่อมเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย ดังนั้นความงามที่ปรากฏขึ้นอยู่กับความพึงพอใจและการรับรู้ของผู้ชมเป็นสำคัญ ($\bar{X} = 3.70$)

เมื่อพิจารณารวมทุกข้อ ปรากฏว่าความคิดเห็นทางศิลปะเกี่ยวกับการรับรู้คุณค่าความงามในจิตรกรรมฝาผนังไทย อยู่ในระดับเห็นด้วย ($\bar{X} = 4.09$)

ตารางที่ 16 แสดงค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความคิดเห็นทางศิลปะเกี่ยวกับ
ความรู้สึกรับชมซึ่งในจิตรกรรมฝาผนังไทย

ข้อความ	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย
ข. ความรู้สึกรับชมซึ่ง			
1. จิตรกรรมฝาผนังไทยมีอิทธิพลต่อจิตใจที่ก่อให้เกิด ความอึดเอิบใจ ความพึงพอใจ ความรู้สึกภาคภูมิใจ ยกย่อง และเห็นคุณค่า	4.45	0.58	เห็นด้วย
2. ความรู้สึกประทับใจในจิตรกรรมฝาผนังไทย ขึ้นอยู่ กับพื้นฐานความรู้ ความเข้าใจ อารมณ์ตอบสนอง และทัศนคติที่มีต่อผลงานนั้น	4.12	0.77	เห็นด้วย
3. เรื่องราว รูปทรง เนื้อหาในจิตรกรรมฝาผนังไทย คือเป้าหมายสำคัญที่ผู้ชมจะต้องสัมผัสให้ได้เพราะ ถือว่าเป็นแก่นของผลงานที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง	3.91	0.92	เห็นด้วย
4. จิตรกรรมฝาผนังไทยเปรียบเสมือนตำราเรียน ที่ช่างเขียนบันทึกถ่ายทอดจากประสบการณ์ในอดีต ก่อให้เกิดอารมณ์สะท้อนใจ ศรัทธาและหวงแหน	4.39	0.67	เห็นด้วย
5. ความรู้สึกที่มีต่อจิตรกรรมฝาผนังไทยย่อมแตกต่างกัน ตามการรับรู้ เพราะเงื่อนไขการรับรู้ทางศิลปะ มิได้ขึ้นอยู่กับผู้รับรู้และตัวผลงานเพียงเท่านั้น ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมและสังคมด้วย	4.18	0.79	เห็นด้วย
6. ความรู้สึกรับชมซึ่งในจิตรกรรมฝาผนังไทยที่ปรากฏ ต่อผู้พบเห็น ถือเป็นเอกสารสำคัญที่บันทึกความ รู้สึกหรืออารมณ์ในอดีตจากข้อเท็จจริงที่ช่างเขียน ได้บรรจงถ่ายทอดลงไว้	4.22	0.73	เห็นด้วย
รวม	4.21	0.47	เห็นด้วย

จากตารางที่ 16 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อปรากฏว่า นิสิตมีความคิดเห็นอยู่ในระดับ เห็นด้วยในข้อที่ 1 ข้อที่ 2 ข้อที่ 3 ข้อที่ 4 ข้อที่ 5 และข้อที่ 6 โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยดังนี้ คือ ข้อที่ 1 จิตรกรรมฝาผนังไทยมีอิทธิพลต่อจิตใจที่ก่อให้เกิดความอึดเอิบใจ ความพึงพอใจ ความรู้สึกภาคภูมิใจ ยกย่อง และเห็นคุณค่า ($\bar{X} = 4.45$) รองลงมาข้อที่ 4 จิตรกรรมฝาผนังไทยเปรียบเสมือนตำราเรียน ที่ช่างเขียนบันทึกถ่ายทอดจากประสบการณ์ในอดีตก่อให้เกิดอารมณ์สะท้อนใจ ศรัทธาและหวงแหน ($\bar{X} = 4.39$) ข้อที่ 6 ความรู้สึกซาบซึ้งในจิตรกรรมฝาผนังไทยที่ปรากฏต่อผู้พบเห็น ถือเป็นเอกสารสำคัญที่บันทึกความรู้สึกหรืออารมณ์ในอดีตจากข้อเท็จจริงที่ช่างเขียนได้บรรจงถ่ายทอดลงไว้ ($\bar{X} = 4.22$) ข้อที่ 5 ความรู้สึกที่มีต่อจิตรกรรมฝาผนังไทยย่อมแตกต่างกันตามการรับรู้ เพราะเงื่อนไขการรับรู้ทางศิลปะมิได้ขึ้นอยู่กับผู้รับรู้และตัวผลงานเพียงเท่านั้น ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมและสังคมด้วย ($\bar{X} = 4.18$) ข้อที่ 2 ความรู้สึกประทับใจในจิตรกรรมฝาผนังไทย ขึ้นอยู่กับพื้นฐานความรู้ ความเข้าใจ อารมณ์ตอบสนองและทัศนคติที่มีต่อผลงานนั้น ($\bar{X} = 4.12$) และข้อที่ 3 เรื่องราว รูปทรง เนื้อหาในจิตรกรรมฝาผนังไทย คือเป้าหมายสำคัญที่ผู้ชมจะต้องสัมผัสให้ได้เพราะถือว่าเป็นแก่นของผลงานที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ($\bar{X} = 3.91$)

เมื่อพิจารณารวมทุกข้อ ปรากฏว่าความคิดเห็นทางศิลปะเกี่ยวกับความรู้สึกซาบซึ้งในจิตรกรรมฝาผนังไทย อยู่ในระดับเห็นด้วย ($\bar{X} = 4.21$)

ตารางที่ 17 แสดงค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความคิดเห็นทางศิลปะเกี่ยวกับ
ความรู้ในจิตรกรรมฝาผนังไทย

ข้อความ	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย
ค. ความรู้			
1. เทคนิคการเขียนจิตรกรรมฝาผนังไทยด้วยสีฝุ่น เป็นเทคนิคพิเศษเฉพาะของไทย สมควร สงวนรักษาและส่งเสริมให้สูญไป	4.44	0.71	เห็นด้วย
2. เรื่องราวในจิตรกรรมฝาผนังไทยที่ปรากฏเด่นชัด ที่สุด คือการเขียนเรื่องในพุทธศาสนา เช่น อดีตพระพุทธเจ้า พุทธประวัติ ชาดก ฯลฯ ตามความเชื่อของสังคมไทยในอดีต	4.46	0.64	เห็นด้วย
3. จิตรกรรมฝาผนังไทยในอดีตมีการนำเรื่องราว จากวรรณคดีมาเขียน เช่น สังข์ทอง อิเหนา ฯลฯ มีจุดมุ่งหมายประการสำคัญเพื่อให้ข้อคิด คติธรรม ความสนุกสนาน และเกิดความเพลิดเพลิน	4.01	0.80	เห็นด้วย
4. ลักษณะพิเศษในจิตรกรรมฝาผนังไทยที่สำคัญ คือการใช้ ทัศนวิทยาด้วยเส้นขนาน โดยจัดภาพให้อยู่บนพื้นราบ เดียวกัน ตั้งซ้อนกัน หรือที่เรียกว่า ภาพ 2 มิติ	4.13	0.70	เห็นด้วย
5. จิตรกรรมฝาผนังไทยที่ปรากฏถือเป็นแหล่งรวบรวม ข้อมูลที่สำคัญ ทั้งด้านภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี ควรค่าแก่การอนุรักษ์ให้อนุชนได้ศึกษา	4.52	0.63	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
6. จิตรกรรมฝาผนังไทยเป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรมที่ ทรงคุณค่า หากเกิดการชำรุดเสียหาย การบูรณะ ควรรักษาให้มั่นคง แข็งแรง และปลอดภัย	4.53	0.70	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
รวม	4.35	0.41	เห็นด้วย

จากตารางที่ 17 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อปรากฏว่า นิสิตมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยอย่างยิ่งในข้อที่ 6 ว่าจิตรกรรมฝาผนังไทยเป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่า หากเกิดการชำรุดเสียหาย การบูรณะควรรักษาให้มั่นคง แข็งแรง และปลอดภัย ($\bar{X} = 4.53$) และข้อที่ 5 จิตรกรรมฝาผนังไทยที่ปรากฏถือเป็นแหล่งรวบรวมข้อมูลที่สำคัญ ทั้งด้านภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี ควรค่าแก่การอนุรักษ์ให้อนุชนได้ศึกษา ($\bar{X} = 4.52$) รองลงมานิสิตมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยในข้อที่ 1 ข้อที่ 2 ข้อที่ 3 และข้อที่ 4 โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ย ดังนี้ คือ ข้อที่ 2 เรื่องราวในจิตรกรรมฝาผนังไทยที่ปรากฏเด่นชัดที่สุด คือ การเขียนเรื่องในพุทธศาสนา เช่น อดีตพระพุทเจ้า พุทธประวัติ ชาดก ฯลฯ ตามความเชื่อของสังคมไทยในอดีต ($\bar{X} = 4.46$) ข้อที่ 1 เทคนิคการเขียนจิตรกรรมฝาผนังไทยด้วยสีฝุ่น เป็นเทคนิคพิเศษเฉพาะของไทย สมควรสงวนรักษาและส่งเสริมให้สูญไป ($\bar{X} = 4.44$) ข้อที่ 4 ลักษณะพิเศษในจิตรกรรมฝาผนังไทยที่สำคัญ คือ การใช้ทัศนวิทยาด้วยเส้นขนาน โดยจัดภาพให้อยู่บนพื้นราบเดียวกัน ตั้งซ้อนกัน หรือที่เรียกว่าภาพ 2 มิติ ($\bar{X} = 4.13$) และข้อที่ 3 จิตรกรรมฝาผนังไทยในอดีตมีการนำเรื่องราวจากวรรณคดีมาเขียน เช่น สังข์ทอง อิเหนา ฯลฯ มีจุดมุ่งหมายประการสำคัญเพื่อให้ข้อคิด คติธรรม ความสนุกสนาน และเกิดความเพลิดเพลิน ($\bar{X} = 4.01$)

เมื่อพิจารณารวมทุกข้อ ปรากฏว่าความคิดเห็นทางศิลปะเกี่ยวกับการรับรู้คุณค่าทางความรู้ในจิตรกรรมฝาผนังไทย อยู่ในระดับเห็นด้วย ($\bar{X} = 4.35$)

ตารางที่ 18 แสดงค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความคิดเห็นทางศิลปะเกี่ยวกับการรับรู้ในจิตรกรรมฝาผนังไทย

ข้อความ	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย
ง. การรับรู้			
1. รูปแบบที่สมจริงผสมผสานรูปแบบอันเป็นอุดมคติที่ถูกต้อง ถ่ายทอดในจิตรกรรมฝาผนังไทย แสดงถึงความ เข้าใจ เทคนิค วิธีการ และวิวัฒนาการของช่าง	4.01	0.74	เห็นด้วย
2. สี ช่างเขียนใช้ดิน หิน หรือสีจากพืชที่ได้จาก ธรรมชาติในการสร้างภาพให้กลมกลืนนุ่มนวล จึงไม่เห็นสีที่ใช้ขัดกัน หรือไม่เข้ากันใน จิตรกรรมฝาผนังไทยโบราณ	3.88	0.85	เห็นด้วย
3. การใช้สีระบายภาพคน สัตว์ อาคาร บ้านเรือนให้มี ลักษณะแบบเรียบ 2 มิติเพื่อแสดงให้เห็นสิ่งสมมติต่างๆ ที่ง่ายต่อการสื่อความหมายและทำความเข้าใจ	3.80	0.87	เห็นด้วย
4. ในจิตรกรรมฝาผนังไทยช่างเขียนใช้เส้นสีเทา หรือ การใช้ภาพล้นน้ำ ภูเขา ต้นไม้เป็นเส้นแบ่งภาพเพื่อ จัดภาพเป็นกลุ่มเล็กๆ เรียงลำดับกันบนพื้นผนัง	4.05	0.68	เห็นด้วย
5. จิตรกรรมฝาผนังไทยมีรูปแบบเฉพาะ ทั้งเรื่องราว เทคนิค หลักการเขียน และการจัดองค์ประกอบภาพ แสดงถึงความตั้งใจ มุ่งมั่นที่จะสร้างสรรค์ผลงานให้ ปราณีต วิจิตร ด้วยความพากเพียร พยายาม	4.38	0.66	เห็นด้วย
6. จิตรกรรมฝาผนังไทยตามผนังโบสถ์ วิหาร และตาม อาคารสถาปัตยกรรมทั่วไป หากมองเพียงความงาม ที่เชิดกแต่งถือเป็นการรับรู้ที่ขาดทักษะทางศิลปะ	3.79	1.08	เห็นด้วย
รวม	3.99	0.49	เห็นด้วย

จากตารางที่ 18 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อปรากฏว่า นิสิตมีความคิดเห็นอยู่ในระดับ เห็นด้วยในข้อที่ 1 ข้อที่ 2 ข้อที่ 3 ข้อที่ 4 ข้อที่ 5 และข้อที่ 6 โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยดังนี้ คือ ข้อที่ 5 จิตรกรรมฝาผนังไทยมีรูปแบบเฉพาะ ทั้งเรื่องราว เทคนิค หลักการเขียน และการจัดองค์ประกอบภาพ แสดงถึงความตั้งใจ มุ่งมั่นที่จะสร้างสรรค์ผลงานให้ปราณีต วิจิตร ด้วยความพากเพียรพยายาม ($\bar{X} = 4.38$) รองลงมาข้อที่ 4 ในจิตรกรรมฝาผนังไทยช่างเขียนใช้เส้นลื่นเทา หรือการใช้ภาพล้นน้ำ ภูเขา ต้นไม้เป็นเส้นแบ่งภาพเพื่อจัดภาพเป็นกลุ่มเล็ก ๆ เรียงลำดับกันบนพื้นผนัง ($\bar{X} = 4.05$) ข้อที่ 1 รูปแบบที่สมจริงผสมผสานรูปแบบอันเป็นอุดมคติที่ถูกถ่ายทอดในจิตรกรรมฝาผนังไทย แสดงถึงความเข้าใจ เทคนิค วิธีการ และวิวัฒนาการของช่าง ($\bar{X} = 4.01$) ข้อที่ 2 สี ช่างเขียนใช้ดิน หิน หรือสีจากพืชที่ได้จากธรรมชาติในการสร้างภาพให้กลมกลืนนุ่มนวล จึงไม่เห็นสีที่ใช้ขัดกัน หรือไม่เข้ากับจิตรกรรมฝาผนังไทยโบราณ ($\bar{X} = 3.88$) ข้อที่ 3 การใช้สรีระภาพคน สัตว์ อาคาร บ้านเรือน ให้มีลักษณะแบบเรียบ 2 มิติ เพื่อแสดงให้เห็นสิ่งสมมติต่าง ๆ ที่ง่ายต่อการสื่อความหมายและทำความเข้าใจ ($\bar{X} = 3.80$) และข้อที่ 6 จิตรกรรมฝาผนังไทยตามผนังโบสถ์ วิหาร และตามอาคารสถาปัตยกรรมทั่วไป หากมองเพียงความงามที่ใช้ตกแต่ง ถือเป็น การรับรู้ที่ขาดทักษะทางศิลปะ ($\bar{X} = 3.79$)

เมื่อพิจารณารวมทุกข้อ ปรากฏว่าความคิดเห็นทางศิลปะเกี่ยวกับการรับรู้คุณค่าในจิตรกรรมฝาผนังไทย อยู่ในระดับเห็นด้วย ($\bar{X} = 3.99$)

ตารางที่ 19 แสดงค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความคิดเห็นทางศิลปะเกี่ยวกับ กระบวนการเชิงวิจารณ์ในจิตรกรรมฝาผนังไทย

ข้อความ	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย
จ. กระบวนการเชิงวิจารณ์			
<u>การรับรู้ในต่งงานศิลปะ</u>			
1. จิตรกรรมฝาผนังไทยช่างเขียนจะถ่ายทอด			
รูปแบบอันเป็นอุดมคติที่มีลักษณะเฉพาะอาศัย			
เนื้อเรื่องจากพุทธศาสนา พุทธประวัติ ชาดก			
วรรณคดี ฯลฯ และสิ่งที่พบเห็นในชีวิตประจำวัน			
สิ่งแวดล้อม ประเพณี วัฒนธรรมต่าง ๆ มาจัด			
องค์ประกอบให้ดูน่าสนใจ มีการใช้สีอย่าง			
เรียบง่าย และมักแสดงอารมณ์ขบขันสอดแทรก			
อยู่ในภาพด้วยเสมอ	4.28	0.71	เห็นด้วย
<u>อธิบายงานศิลปะ</u>			
2. จิตรกรรมฝาผนังไทยเป็นภาพเขียน 2 มิติ			
มีลักษณะแบนเรียบจากการระบายสี ปิดทองและ			
ตัดเส้นขอบคม เพื่อแสดงความชัดเจนและบ่งบอก			
ถึงอารมณ์ของตัวละคร รูปทรงตั้งซ้อนกันแบบเส้น			
ขนานที่จัดวางอยู่บนพื้นราบเดียวกันหรือที่เรียกว่า			
"ตานกมอง" ซึ่งเป็นการจัดภาพแบบโบราณ			
จุดเด่นของภาพจะอยู่ในตำแหน่งที่เด่นชัดเป็น			
เอกภาพ นับเป็นการสร้างสรรค์งานศิลปะที่มี			
คุณค่าทางด้าน การออกแบบอย่างยิ่ง	4.24	0.74	เห็นด้วย

ตารางที่ 20 แสดงค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความคิดเห็นทางศิลปะ
เกี่ยวกับกระบวนการเชิงวิจารณ์ในจิตรกรรมฝาผนังไทย

ข้อความ	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย
<u>วิเคราะห์เนื้อหา</u>			
3. จิตรกรรมฝาผนังไทยสร้างขึ้นจากคติความเชื่อ และความศรัทธาในพุทธศาสนา คำสั่งสอนและ หลักธรรมในการดำรงชีวิต นิยมแสดงเรื่องอดีต พระพุทธเจ้า นรก-สวรรค์ การเวียนว่ายตายเกิด บาป-บุญ ซึ่งเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจให้กระทำ ความดีละเว้นความชั่ว จึงนิยมสร้างบุญกุศลเพื่อ เป็นพุทธบูชาต่อองค์พระพุทธเจ้าและหวังความสุข ในภพหน้า เป็นการสะท้อนแนวคิด พฤติกรรม และวิถีชีวิตของสังคมในอดีต	4.44	0.58	เห็นด้วย
<u>ตัดสินคุณภาพ</u>			
4. จิตรกรรมฝาผนังไทยมีคุณค่าทางสุนทรียภาพหรือ ความงามอันเกิดจากการประสานกลมกลืนของ รูปทรงที่มี เส้น พื้นผิว น้ำหนักอ่อนแก่ เป็นองค์ ประกอบ ถ่ายทอดเรื่องราวทางพุทธศาสนาที่ ผ่านมโนคติ โดยการเขียนเลียนแบบของจริง จากมนุษย์ ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ให้ปรากฏ เนื้อหาถึงความเชื่อ ความศรัทธา เกิดความรู้สึก สะเทือนใจ ประทับใจ เอิบอิ่มใจ ถือเป็นงาน จิตรกรรมไทยที่มีความละเอียดอ่อน ปราณีต งดงามและทรงคุณค่า	4.36	0.75	เห็นด้วย
รวม	4.33	0.48	เห็นด้วย

จากตารางที่ 19 และตารางที่ 20 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อปรากฏว่านิสิตมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยในข้อที่ 1 ข้อที่ 2 ข้อที่ 3 และข้อที่ 4 โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยดังนี้ คือ ข้อที่ 3 จิตรกรรมฝาผนังไทยสร้างขึ้นจากคติความเชื่อและความศรัทธาในพุทธศาสนา คำสั่งสอนและหลักธรรมในการดำรงชีวิต นิยมแสดงเรื่องอดีตพระพุทธรูปเจ้า นรก-สวรรค์ การเวียนว่ายตายเกิด บาป-บุญ ซึ่งเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจให้กระทำความดีละเว้นความชั่ว จึงนิยมสร้างบุญกุศลเพื่อเป็นพุทธบูชาต่อองค์พระพุทธรูปเจ้าและหวังความลู่ในภพหน้า เป็นการสะท้อนแนวคิด พฤติกรรมและวิถีชีวิตของสังคมในอดีต ($\bar{X} = 4.44$) รองลงมาข้อที่ 4 จิตรกรรมฝาผนังไทยมีคุณค่าทางสุนทรียภาพหรือความงามอันเกิดจากการประสานกลมกลืนของรูปทรงที่มี เส้น พื้นผิว น้ำหนักอ่อนแก่ เป็นองค์ประกอบ ถ่ายทอดเรื่องราวทางพุทธศาสนาที่ผ่านมาในอดีต โดยการเขียนเส้นแบบของจริงจากมนุษย์ ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ให้ปรากฏเนื้อหาถึงความเชื่อ ความศรัทธา เกิดความรู้สึก สะเทือนใจ ประทับใจ เอิบอímใจ ถือเป็นงานจิตรกรรมไทยที่มีความละเอียดอ่อน ปราณีงดงาม และทรงคุณค่า ($\bar{X} = 4.36$) ข้อที่ 1 จิตรกรรมฝาผนังไทยช่างเขียนจะถ่ายทอดรูปแบบอันเป็นอุดมคติที่มีลักษณะเฉพาะอาศัยเนื้อเรื่องจากพุทธศาสนา พุทธประวัติ ชาดก วรรณคดี ฯลฯ และสิ่งที่พบเห็นในชีวิตประจำวัน สิ่งแวดล้อม ประเพณี วัฒนธรรมต่าง ๆ มาจัดองค์ประกอบให้ดูน่าสนใจ มีการใช้สีอย่างเรียบง่าย และมักแสดงอารมณ์ขบขันสอดแทรกอยู่ในภาพด้วยเสมอ ($\bar{X} = 4.28$) และข้อที่ 2 จิตรกรรมฝาผนังไทยเป็นภาพเขียน 2 มิติ มีลักษณะแบนเรียบจากการระบายสี ปิดทอง และตัดเส้นขอบคม เพื่อแสดงความชัดเจนและบ่งบอกถึงอารมณ์ของตัวละคร รูปทรงตั้งซ้อนกันแบบเส้นขนานที่จัดวางอยู่บนพื้นราบเดียวกันหรือที่เรียกว่า "ตานกมอง" ซึ่งเป็นการจัดภาพแบบโบราณ จุดเด่นของภาพจะอยู่ในตำแหน่งที่เด่นชัดเป็นเอกภาพ นับเป็นการสร้างสรรค์งานศิลปะที่มีคุณค่าทางด้านารออกแบบอย่างยิ่ง ($\bar{X} = 4.24$)

เมื่อพิจารณารวมทุกข้อ ปรากฏว่าความคิดเห็นทางศิลปะเกี่ยวกับกระบวนการเชิงวิจารณ์ในจิตรกรรมฝาผนังไทย อยู่ในระดับเห็นด้วย ($\bar{X} = 4.33$)

ตอนที่ 3 ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะทั่วไป เกี่ยวกับคุณค่าในจิตรกรรมฝาผนังไทย การอนุรักษ์ และการศึกษา

1. ในฐานะที่ท่านเป็นนิสิตศิลปศึกษา ท่านจะมีวิธีการส่งเสริมนิสิตในสถาบันการศึกษาของท่านให้ตระหนักในคุณค่าของจิตรกรรมฝาผนังไทยอันเป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรมอย่างไร

นิสิตส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่า วิธีการส่งเสริมให้เห็นความสำคัญและตระหนักในคุณค่าของจิตรกรรมฝาผนังไทยนั้น จะให้ได้ประโยชน์สูงสุด คือ การศึกษาดูงานหรือการจัดทัศนศึกษา นอกสถานที่ การได้ไปชมภาพจิตรกรรมฝาผนังตามวัดต่าง ๆ ที่สำคัญทั่วประเทศ หรือการได้เข้าชมตามพิพิธภัณฑ์ โดยมีผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ด้านจิตรกรรมไทยเป็นผู้บรรยายประกอบในการชมภาพ จากของจริง เพื่อให้ได้รับความรู้ด้านต่าง ๆ เช่น เทคนิค วิธีการ เรื่องราวในการเขียนภาพ ฯลฯ ทำให้นิสิตได้สัมผัสและเรียนรู้โดยตรงด้วยตนเอง รวมทั้งการให้ความสำคัญในการจัดนิทรรศการ ศิลปะไทย เพื่อเป็นกิจกรรมในการแสดงภาพจิตรกรรมฝาผนังไทย โดยมีการเผยแพร่ข้อมูล ข่าวสาร เนื้อหาสำคัญที่เป็นความรู้แก่นิสิต และเปิดโอกาสให้นิสิตมีส่วนร่วมในการส่งผลงานจิตรกรรมไทย เข้าร่วมแสดง รวมทั้งการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะไทย หรือวิชาที่เกี่ยวข้อง เช่น วิชาการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถาน ฯลฯ ให้เป็นที่แพร่หลายทั้งด้านปฏิบัติ ทฤษฎี และการศึกษาค้นคว้า ตลอดจนการปลูกฝังค่านิยมให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ เล็งเห็นความสำคัญของคุณค่าในจิตรกรรมฝาผนังไทย รวมทั้งการณรงค์ เชิญชวน และส่งเสริมให้นิสิตมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนัง โดยการจัดสัมมนา อภิปราย และชี้ให้เห็นถึงข้อดีข้อเสียหากจิตรกรรมฝาผนังถูกทำลายโดยเจตนา หรือรู้เท่าไม่ถึงการณ์ก็ตาม โดยจัดตั้งเป็นชมรมอนุรักษ์มรดกทางศิลปวัฒนธรรม หรือชมรมศิลปะไทย ขึ้น ทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น V.D.O โปสเตอร์ ป้ายโฆษณา การจัดประกวดวาดภาพ การจัดฝึกอบรมให้ผู้ที่สนใจ เพื่อเป็นแบบอย่างในการสร้างจิตสำนึกให้เกิดการยอมรับ และเห็นคุณค่าความงามของมรดกทางวัฒนธรรมไทย เพื่อรักษาไว้เป็นสมบัติของประเทศชาติสืบไป

2. ท่านมีแนวทางอย่างไร ในการสร้างทัศนคติให้คนในชาติเกิดความรัก ความหวงแหน และเห็นความสำคัญในการอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังไทยให้คงอยู่สืบไปในอนาคต

นิสิตส่วนใหญ่มีความเห็นว่า แนวทางในการสร้างทัศนคติให้คนในชาติเกิดความรัก ความหวงแหน และเห็นความสำคัญในการอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังไทยนั้น ควรเริ่มตั้งแต่เยาว์วัย เป็นต้นมาด้วยการให้ได้รับการศึกษา ปลูกฝัง เรียนรู้ ส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจในคุณค่า และเห็นความสำคัญของจิตรกรรมฝาผนังไทยตั้งแต่เริ่มแรกในสถานศึกษา โดยการบรรจุให้อยู่ในหลักสูตรตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาอย่างจริงจังและต่อเนื่องทุกระดับชั้น โดยที่ภาครัฐบาลจะต้องให้การ

สนับสนุนด้านงบประมาณอย่างเพียงพอ และแนวทางการสร้างทัศนคติที่ดีให้คนในชาติ ควรเริ่มที่การสร้างค่านิยมโดยเผยแพร่ความรู้ด้านการอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังไทยผ่านทางสื่อสารมวลชน เช่น การประชาสัมพันธ์ทางวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ แผ่นพับ วารสาร ตลอดจนโปรแกรมทางคอมพิวเตอร์ให้แพร่หลายมาก ๆ รวมทั้งการเปิดอบรมหรือสัมมนาให้แก่หน่วยงานราชการ เอกชน วิชาชีพ และประชาชนทั่วไป ซึ่งให้เห็นถึงความสำคัญของศิลปกรรมไทยที่บรรพชนได้ถ่ายทอดบันทึกไว้ จนเป็นเอกลักษณ์ประจำชาติที่งดงาม ทรงคุณค่า หากเกิดการสูญเสียบหรือถูกทำลายย่อมหมายถึงการทำลายหลักฐานทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี ของชาติลงไปด้วย ดังนั้นการส่งเสริมสนับสนุนเพื่อให้ประชาชนเกิดทัศนคติที่ดี มองเห็นคุณค่า เกิดความรักและหวงแหน กระทำตัวเป็นตัวอย่างอันดีแก่เยาวชน ให้คำแนะนำแก่บุตรหลาน รวมทั้งการปลูกฝังให้ทุกคนมีจิตสำนึกไม่คิดทำลาย จึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในปัจจุบัน

3. ท่านคิดว่าแนวโน้มของการเรียนการสอนศิลปศึกษา ควรจะมีบทบาทในการเผยแพร่ศิลปะและศิลปวัฒนธรรมของชาติอย่างไร

นิสิตส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่าแนวโน้มของการเรียนการสอนศิลปศึกษาควรมีบทบาทในการปลูกฝัง ส่งเสริม เผยแพร่ และให้ความสำคัญกับการศึกษาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการพัฒนาหลักสูตรศิลปศึกษาให้ทันสมัยหรือทันต่อเหตุการณ์ปัจจุบัน ดังเช่นในด้านหลักสูตร ควรมีการเปิดสอนวิชาศิลปวัฒนธรรมไทย วิชาศิลปะประจำชาติให้เป็นวิชาบังคับ เพื่อให้ นิสิตเกิดความรู้ เห็นคุณค่าความสำคัญของศิลปะและศิลปวัฒนธรรมไทย ด้านเนื้อหาควรขยาย มุ่งเน้นเรื่องประวัติความเป็นมา ยุคสมัย จุดประสงค์ในการสร้างงาน และวิวัฒนาการของศิลปวัฒนธรรมไทย ด้านบุคลากรในการสอน ควรคัดเลือกครูที่มีความรู้ความสามารถในการถ่ายทอดเรื่องราวของศิลปวัฒนธรรมไทย และมีบทบาทในการช่วยกระตุ้นให้นิสิตศิลปศึกษา มีความตื่นตัวและเห็นความสำคัญของการเรียนรู้อยู่เสมอ รวมทั้งสามารถนำไปปฏิบัติได้เมื่อเป็นนิสิตฝึกสอน ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน นอกเหนือจากการเรียนการสอนในห้องเรียน ควรส่งเสริมให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ศิลปะและศิลปวัฒนธรรมในห้องเรียน เช่น การทัศนศึกษาตามสถานที่ต่าง ๆ ที่เป็นแหล่งศิลปวัฒนธรรมของชาติ การเข้าค่ายอบรมศิลปวัฒนธรรม การจัดนิทรรศการสำรวจคุณค่าศิลปวัฒนธรรมไทยตามห้องสมุด โรงเรียน แหล่งชุมชน หรือตามมหาวิทยาลัย ซึ่งนอกจากเป็นการเปลี่ยนบรรยากาศในการเรียนการสอนแล้ว ยังทำให้ผู้เรียนเกิดความซึมซาบและเข้าใจศิลปวัฒนธรรมได้อีกทางหนึ่ง ด้านสื่อการเรียนการสอน ควรเพิ่มงบประมาณในการจัดซื้อวัสดุ-อุปกรณ์ที่ทันสมัย เช่น วีดิโอ ภาพยนตร์ สไลด์ คอมพิวเตอร์ ประกอบในการเรียนการสอนเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพให้เนื้อหามีความน่าสนใจมากยิ่งขึ้น รวมทั้งเป็นการสร้างสิ่งเร้าไม่ให้ผู้เรียนเกิดความเบื่อหน่าย

4. ความคิดเห็นทั่วไปและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการพัฒนาการเรียนการสอนในสาขาวิชาศิลปศึกษา โดยเฉพาะวิชาศิลปะไทยและวิชาศิลปะไทยเบื้องต้น

นิสิตส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่าการพัฒนาการเรียนการสอนวิชาศิลปะไทยและวิชาศิลปะไทยเบื้องต้นนั้น จะต้องดำเนินการส่งเสริมอย่างจริงจัง โดยเปิดเป็นสาขาวิชาหรือเปิดเป็นคณะขึ้น โดยมีวิชาบังคับและวิชาเลือกที่หลากหลาย เพื่อรองรับนิสิตที่เข้ามาศึกษาได้ในจำนวนมาก เป็นการสนับสนุนการเรียนการสอนศิลปะไทยให้แพร่หลาย เกิดประสิทธิภาพ รวมทั้งสามารถสนับสนุนได้อย่างเต็มกำลังและเป็นไปอย่างต่อเนื่อง โดยสรรหาอาจารย์ผู้สอนที่มีความรู้ความชำนาญเฉพาะด้านเป็นผู้สอนในวิชานั้น ๆ ให้เป็นที่น่าสนใจ ทั้งเนื้อหาที่ครอบคลุม เทคนิควิธีการสอนที่แปลกใหม่ สื่อการสอนที่มีคุณภาพ และวัสดุ-อุปกรณ์ที่ทันสมัย โดยเริ่มสอนทั้งทฤษฎีและปฏิบัติควบคู่กันไป สำหรับทางด้านทฤษฎีควรเริ่มต้นให้มีความรู้ความเข้าใจในประวัติความเป็นมาของจิตรกรรมไทย ด้วยการสอนให้เห็นวิวัฒนาการของศิลปะไทยและศิลปะไทยเบื้องต้น ความงาม ความสำคัญ ประชญา และคุณค่าศิลปะวัฒนธรรมไทย ส่วนทางด้านปฏิบัติ ควรให้ผู้เรียนได้สร้างงานที่เกิดจากแนวคิดของตนเอง เพื่อสร้างพัฒนาการและความชำนาญในการแสดงออก สำหรับแนวทางการศึกษาควรได้เรียนรู้ตั้งแต่ขั้นพื้นฐาน ขั้นตอนกระบวนการ เทคนิค วิธีการเขียน และการเขียนภาพแบบโบราณ ผู้สอนควรมุ่งเน้นกิจกรรมการปฏิบัติจากสถานที่จริง การคัดลอกภาพจิตรกรรมฝาผนัง การคัดลอกวาดลายต่าง ๆ การเขียนภาพภายในวัดจากผนังจริง เช่น กำแพง ศาลา ฯลฯ เพื่อสร้างประสบการณ์ตรงให้กับผู้เรียน และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการสร้างสรรค์งานจิตรกรรมไทยในแนวใหม่ได้ รวมทั้งการทำทัศนศึกษานอกสถานที่ที่มีความสำคัญและจำเป็น เพื่อกระตุ้นให้เกิดแรงจูงใจ และเห็นความสำคัญของศิลปะไทย อันจะเป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้าที่ดีในอนาคตต่อไป